13 Tulevaisuusvaliokunta

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa

VNS 5/2018 vp – EK 48/2018 vp

VNK

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto

9. kehittää tulevaisuusselonteon vaikuttavuutta siten, että tulevaisuusselonteon valmistelu kiinnitetään paremmin ministeriöiden yhteiseen ja jatkuvaan ennakointiin; Ministeriöiden yhteisen ja jatkuvan tulevaisuustyön yhteen kerääävä julkaisu voi toimia tulevaisuusselonteon ensimmäisenä, yhteistä ymmärrystä rakentavana osana; Tulevaisuusselonteon toisessa osassa valtioneuvosto voi valintansa mukaan avata paremmin jonkin tai jotkut selvityksessä esille nousseista ilmiöistä; Selontekomenettely mahdollistaa samalla sen, että myös eduskunta voi ottaa kantaa sekä ministeriöiden tulevaisuustyöhön, että myös valtioneuvoston valitsemaan kärkiteemaan.

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

VNS 3/2020 vp – EK 37/2021 vp

VNK

Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto:

1. kuvaa jatkossa Agenda2030-selonteossa yksityiskohtaisemmin, miten Suomen muu kestävän kehityksen politiikka kiinnittyy Agenda2030-toimenpideohjelmaan; varmistaa, että erilaisissa toimikunnissa, paneeleissa, raadeissa, pyöreissä pöydissä sekä tutkimus- ja työryhmissä tehtävä Agenda2030-toimenpideohjelmaan liittyvä työ muodostaa synergisen kokonaisuuden ja tulee aidosti huomioon otetuksi; varmistaa Agenda2030-toimenpideohjelmaan liittyvän monitoimijaisen ja poikkisektoraalisen työn koordinoinnin, tekemisen ja arvioinnin edellyttämät resurssit valtioneuvoston kansliassa ja ministeriöissä sekä myös muiden keskeisten sidosryhmien, kuten esimerkiksi kestävän kehityksen toimikunnan, kehityspoliittisen toimikunnan, tiedepaneelien ja kansalaisraatien osalta

   Valtioneuvosto antoi selonteon Agenda2030 toimeenpanosta vuonna 2020. Selonteossa kuvataan hallituksen toimet Agenda2030n edistämiseksi sekä toimeenpanon organisointi ja seurannan sekä arvioinnin mekanismit. Valtioneuvoston kansliassa sijaitseva kestävän kehityksen koordinaatiosihteeristö koordinoi valtioneuvoston työtä Agenda2030 edistämiseksi sekä tukee kestävän kehityksen toimikunnan työtä toimien yhteistyössä Ilmastopolitiikan pyöreän pöydän, Kehityspoliittisen toimikunnan sekä Kestävyyspaneelin ja Nuorten

Agenda2030 -ryhmän kanssa. Valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen pääsihteeristön henkilöstöresurssit ovat vähentyneet parin viimeisen vuoden aikana: vuoden 2021 alussa koordinaatioon oli varattu 3,5 henkilötyövuotta ja vuonna 2022 2 henkilötyövuotta. Valtioneuvoston kestävän kehityksen työn voimavaroja on kuitenkin kasvatettu vuoden 2023 alusta siirtämällä viisitoistahenkinen riippumaton tiedepaneeli Kestävyyspaneeli valtioneuvoston kanslian yhteyteen, resursoimalla paneelia ja sen tiedekoordinaatiota sekä perustamalla paneelin pääsihteerin virka valtioneuvoston kanslian strategiaosastolle. Vuoden 2023 alussa valtioneuvoston kansliaan on myös perustettu kestävyystarkastelun tiimi, jonka tehtävänä on tuottaa kestävyysarviointeja hallituksen politiikkavalmistelun ja valtiontalouden suunnittelun tueksi. Tähän tehtävään on allokoitu kolmen henkilön työaika.

Vuonna 2019 annettu valtioneuvoston asetus (2019/168) määrittää Kehityspoliittisen toimikunnan erillisen aseman ja tehtävät. Asetuksella säädetään toimikunnan tarkoituksesta, toimikunnan tehtävistä, toimikaudesta, toimikunnan jäsenistä, toimikunnan sihteeristöstä ja päätöksenteosta. Kehityspoliittisen toimikunnan menot katetaan UM:n toimintamäärärahoista.

2. painottaa kestävän kehityksen politiikassa etenkin Suomen ekologisen velan lyhentämistä sekä toimenpiteitä, jotka ratkaisevat julkisen talouden rakenteelliseen alijäämään, julkisen velan kasvuun, huoltosuhteen heikkenemiseen sekä väestön alueelliseen keskittymiseen ja eriytymiseen liittyviä ongelmia mukaan lukien yksinäisyyteen, mielenterveyteen ja liikkumattomuuteen liittyvät ongelmat

Hallitus julkaisi 29.4.2021 hallituksen kestävyystiekartan (ruotsinkielinen julkaisu http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-765-2). Kestävyystiekartan taloudellisen kestävyyden osalta hallitus tavoittelee 75 prosentin työllisyysastetta ja velkasuhteen kasvun taittumista vuosikymmenen puolivälissä. Kestävyystiekartassa julkisen talouden vahvistamisen potentiaalisia kokonaisuuksia olivat työllisyyden lisääminen, talouskasvun edellytysten vahvistaminen sekä julkisen hallinnon tuottavuuden kasvattaminen ja kustannustehokkuutta tukevat toimet. Lokakuussa 2022 kestävyystiekartta päivitettiin vastaamaan hallituksen viime vuoden kehys- ja budjettiriihen toimeksiantoihin kestävyystiekartan seurannan toteuttamisesta ja jatkovalmistelusta. Kestävyystiekartta sisältää analyysejä eri kestävyysulottuvuuksien yhdistämisestä.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukainen vuoteen 2030 ulottuva mielenterveysstrategia julkaistiin alkuvuonna 2020.Mielenterveysstrategian tavoitteiden mukaisia toimenpiteitä toteutetaan muun muassa osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelmaa, jossa otetaan oppilas- ja opiskeluhuollossa käyttöön yleisimpien mielenterveyshäiriöiden ennaltaehkäisyyn ja hoitoon soveltuvia menetelmiä. Mielenterveysstrategian toimeenpanoon liittyy myös työelämän mielenterveysohjelma, jossa lisätään työpaikkojen valmiutta vahvistaa työntekijöiden mielenterveyttä. Mielenterveyden edistämiseen on kiinnitetty huomiota mm. Hyvinvointia kaikille –toimintasuunnitelmassa, lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa, hallituksen hoitotakuuta koskevassa esityksessä sekä lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen kuuluu myös huomion kiinnittäminen liikuntatottumuksiin ja ruokavalioon. Toimenpiteitä toteutetaan poikkihallinnollisesti eri ohjelmissa ja hankkeissa. Sosiaali- ja terveysministeriön alainen Kansanterveyden neuvottelukunta koordinoi Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 –valtioneuvoston periaatepäätöksen toimeenpanoa. Tässä työssä merkittävässä roolissa on kansansairauksien ehkäisy mm. elintapaohjauksen ja liikuntaneuvonnan keinoin. Näillä toimilla lisätään poikkihallinnollisesti erityisesti heikommassa asemassa olevien ryhmien tukea terveellisiin elintapoihin ml. liikkumiseen. Asiantuntijatuen ohella tarvitaan matalan kynnyksen liikuntapalveluja.

3. vahvistaa kuntien ja julkisten hankintojen roolia kestävän kehityksen toimeenpanon ajurina ja kehittää valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen työn ja valtiovarainministeriön kuntapolitiikkatyön yhteyttä

Valtion ja kuntien hankintaosaamista kehitetään valtioneuvoston periaatepäätöksenä annetun kansallisen julkisten hankintojen strategian (ruotsinkielinen julkaisu: http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020090768819) mukaisesti. Strategia sisältää kahdeksan strategista kehittämisen teemaa, 25 niitä konkretisoivaa tavoitetta sekä mittarit etenemisen seuraamiseksi. Strategiassa kehittämisen kärkinä ovat strateginen johtaminen, tiedolla johtaminen sekä hankintataitojen edistäminen. Strategian tavoitteita edistetään kahdeksassa kaikille avoimessa teemaryhmässä. Hankintataitojen teemaryhmässä kehitetään hankintoihin liittyviä kyvykkyyksiä.

Ekologisen kestävyyden ja sosiaalisen kestävyyden teemaryhmissä suunnitellaan toimenpiteitä, jotka tukevat julkisen sektorin organisaatioiden hankintojen kestävää kehitystä. Strategisen johtamisen teemaryhmä tekee toimenpiteitä sen edistämiseksi, että hankintaorganisaatioiden johto ymmärtää julkisten hankintojen potentiaalin kestävän kehityksen edistämisessä. Kokonaisuus kuuluu Hankinta-Suomi-toimenpideohjelmaan, jota valtiovarainministeriö johtaa yhdessä Kuntaliiton kanssa.

Kuntapolitiikan tulevaisuustyössä huomioitiin kestävä kehitys kuntien tulevaisuuden kannalta tärkeänä viitekehyksenä ja aiheena, joka vaatii myös valtioneuvostolta poikkihallinnollista valmistelua ja tukea kuntien kestävyyshaasteiden ratkomiseksi. Kuntapolitiikan tulevaisuustyössä huomio kiinnittyi erityisesti kuntien taloudelliseen kestävyyteen ja vastuullisuuteen, ilmastonmuutokseen sekä osallisuus- ja segregaatiokysymyksiin. Valmistelussa on hyödynnetty valtioneuvoston kanslian tuottamia materiaaleja kestävästä kehityksestä.

4. edistää kestävän kehityksen politiikassa ilmiöpohjaista toimintamallia; tunnistaa ja ottaa huomioon Agenda2030 toimenpideohjelman tavoitteiden ja toimien sekä näihin kytkeytyvien teknologiaratkaisuiden keskinäisriippuvuudet sekä yhteis-, ristikkäis- ja ulkoisvaikutukset; kehittää suomalaisen kulutuksen rajat ylittävien vaikutusten mittaus- ja raportointitapaa; pyrkii Agenda2030-toimenpideohjelmassa kokonaiskestävyyden edistämiseen; kehittää tavoitteita ja toimenpiteitä konkretisoivia ja arvioivia mittareita, joilla voidaan seurata kestävän kehityksen edistymistä pitkäjänteisesti yli budjetti- ja vaalikausien; hyödyntää näitä mittareita muun muassa Agenda2030-selonteossa sekä kestävän kehityksen budjetoinnissa julkisen talouden suunnitelmissa ja talousarvioissa; määrällisten mittareiden rinnalle tarvitaan myös laadullista edistymisen ja sen esteiden analyysiä;

Pääministeri Sanna Marin hallitusohjelma perustuu ilmiöpohjaiseen tarkasteluun. Kestävyyshaasteita ei voida ratkaista yksittäisiin ongelmiin keskittymällä tai tietyn hallinnonalan toimilla, vaan ratkaisut vaativat järjestelmätason ymmärrystä ja yli sektoreiden vaikuttavia toimia. Hallituksen tavoitteena on luoda Suomesta sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävän kehityksen yhteiskunta vuoteen 2030 mennessä. Hallituksen kestävyystiekartta on väline, joka tukee ylivaalikautista työtä tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Huhtikuussa 2021 hallituksen julkaiseman kestävyystiekartan päivitys julkaistiin lokakuussa 2022. Päivitetty kestävyystiekartta sisältää muun muassa analyysejä eri kestävyysulottuvuuksien yhdistämisestä. Tähän sisältyy pilotointi politiikkajohdonmukaisuuden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista. Päivitetyssä kestävyystiekartassa on myös kansainvälinen analyysi vaihtoehtoisista lähestymistavoista kestävyyden seurantaan.

Tiekartassa ehdotetun mukaisesti valtioneuvoston kanslia on vakiinnuttamassa vuoden 2023 alusta kestävyystarkastelua osaksi politiikkaohjelmien valmistelutyötä ja valtiontalouden suunnittelua, tukemaan tulevien hallitusten strategista päätöksentekoa. Yhteiskunnan avainilmiöitä tarkastellaan viiden kestävyystaseen kautta. Tarkasteluiden tuloksia tullaan esittelemään syksyllä 2023 alkaen kestavakehitys.fi sivustolla.

Valtioneuvoston politiikkajohdonmukaisuuttaa kestävän kehityksen osalta on vahvistettu alkuvuodesta 2023 kestävyysajattelun pyöreän pöydän keskusteluilla. Keskusteluihin on osallistunut asiantuntijoita kaikista ministeriöistä ja niitä on käyty myös yhteistyössä laajasti tiedeyhteisön kanssa. Tavoitteena on vahvistaa kestävyyden huomioimista politiikansuunnittelussa, budjetoinnissa, lainsäädännön valmistelussa ja seurannassa.

Suomen kestävän kehityksen toimikunta uudisti strategiansa keväällä 2022, toimikuntalaisten vuoden 2021 aikana laatiman Agenda2030-tiekartan pohjalta. Strategia rakentuu kuudelle muutosalueella, joilla tarvitaan järjestelmätason muutoksia, jotta Suomi saavuttaa Agenda2030:n tavoitteet. Muutosalueet ovat: Hyvinvointia edistävä talous ja työ sekä kestävä kulutus; Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat; Hyvinvointi, terveys ja yhteiskunnallinen osallisuus; Kestävä energiajärjestelmä; Hyvinvointia edistävä ruokajärjestelmä sekä Monimuotoisuutta ja hiilineutraaliutta vahvistava metsien, vesien ja maan käyttö. Lisäksi globaalivastuuta kuvaa muutosalue Tuki Agenda2030:n toteutumiselle globaalisti. Kullekin muutosalueelle on määritelty visio eli tavoiteltava tulevaisuuden kuva sekä tavoitteet vision saavuttamiseksi. Muutosalueissa kuvataan konkreettisia toimia, joita toteuttamalla edetään kohti tavoitteita. Muutosalueiden käytännön jalkauttamisen vauhdittamiseksi ja tutkimuspohjaisuuden lisäämiseksi toimikunnalle järjestettiin syksyllä 2022 kolme työpajaa.

Kestävän kehityksen tilan seurantajärjestelmä uudistetaan vastaamaan uutta kestävän kehityksen strategiaa keväällä 2023. Uuden strategian mukaiset seurantatiedot kootaan vuoden 2023 ja kevään 2024 aikana avoimelle kestavakehitys.fi -sivustolle.

Kestävän kehityksen budjetointi koostuu tällä hetkellä kahdesta kokonaisuudesta: talousarvioesityksen pääluokkaperustelut sisältävät tietoa kunkin hallinnonalan näkökulmasta keskeisistä kestävään kehitykseen vaikuttavista hankkeista ja määrärahoista. Nämä tekstit kattavat kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet. Lisäksi talousarvioesityksen yleisperustelut sekä julkisen talouden suunnitelma sisältävät erillisen tarkastelun hiilineutraaliutta edistävistä määrärahoista ja hiilineutraaliuteen vaikuttavasta verotuksesta. Hiilineutraaliuden osalta kyse on keskeisesti määrärahaseurannasta, joka ei suoraan kerro rahoituksen tai toimenpiteiden vaikuttavuudesta, mutta antaa kuitenkin kokonaiskuvan rahoituksesta ja ilmiöön kohdennettavista panostuksista. Edellä mainittujen ohella talousarvioesitys sisältää lukuisan määrän erilaisia kestävän kehityksen mukaisia indikaattoreita eri hallinnonalojen pääluokissa. Vaikuttavuuden arvioimiseksi on tunnistettu tarve lisätä tutkimustietoa, joka osaltaan mahdollistaisi pelkästään kvantitatiivisesta tarkastelusta siirtymisen kohti myös kvalitatiivista arviointia.

5. kehittää ja resursoi osana tietoon perustuvaa päätöksentekoa myös arviointia; arviointia on tehtävä sekä etukäteen että jälkikäteen ja arvioinnin tulokset on myös aidosti huomioitava lainvalmistelussa; tarvetta on erityisesti kestävän kehityksen arvioinnille, lapsivaikutusten arvioinnille, yritysvaikutusten arvioinnille, teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten ja teknologian terveysvaikutusten arvioinnille sekä tiedolle kestävän kehityksen ja hiilineutraaliuden edistämistoimien kustannuksista ja taloudellisista vaikutuksista, vaihtoehtoisten toteutustapojen kustannuksista ja toimimattomuuden hinnasta

Pääministeri Sanna Marinin hallitus on hallitusohjelmassaan sitoutunut tietoperustaiseen päätöksentekoon. Hallituksen puoliväliarvio kertoo monipuolisesta tutkitun tiedon hyödyntämisestä hallituskauden puoliväliin mennessä. COVID-19-pandemian aikana tutkittua tietoa, ml. monenlaiset arvioinnit, on hyödynnetty laaja-alaisesti ja jatkuvasti päätöksenteossa ja sen valmistelussa.

Hallituksen esitysten vaikutusarvioinneissa on hyödynnetty entistä systemaattisemmin
laajoja tietoaineistoja ja analyyseja. Lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen uudistamista valmistelee parhaillaan oikeusministeriön asettama työryhmä. Uudessa vaikutusarviointiohjeessa huomioidaan mm. uusi Suomen ympäristökeskuksen ohjeistus ilmastovaikutusten arviointiin lainvalmistelussa. Oikeusministeriö on myös asettanut valtioneuvostotasoisen vaikutusarvioinnin osaamisverkoston, jonka tarkoituksena on vahvistaa ministeriöiden rajat ylittävää yhteistyötä ja konkreettista tukea vaikutusarviointien valmistelussa.

Lainsäädännön jälkikäteistä vaikutusten arviointia on tehty entistä johdonmukaisemmin. Valtioneuvosto on teettänyt valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN TEAS) -tutkimushankkeen lainsäädännön jälkiarviointien kehittämisestä. Raportista on järjestetty lausuntokierros sidosryhmille ja asian jatkovalmistelu on käynnissä. Lisäksi useissa ministeriöissä kehitetään vaikutusten arviointia mm. parantamalla arviointiin liittyvää osaamista, vahvistamalla lainsäädännön arviointineuvoston lausuntojen seurantaa sekä vuoropuhelua arviointineuvoston ja ministeriöiden välillä.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan piirissä tuotetaan jatkuvasti laaja-alaisesti arviointitietoa, jota hyödynnetään sekä lainvalmistelun tukena että laajemmin valmistelussa ja päätöksenteossa. Lausumassa mainittuihin arviointiulottuvuuksiin liittyviä viimeaikaisia VN TEAS -hankkeita ovat mm. seuraavia aiheita tarkastelleet tutkimukset: lapsilähtöinen budjetointi, kustannusarviointi ilmastonmuutokseen liittyvästä toimimattomuudesta, ilmastonmuutoksen kokonaistaloudelliset vaikutukset julkiseen talouteen, hiilitullijärjestelmän vaikutukset Suomen talouteen, ilmastopolitiikan tulonjakovaikutukset, ilmastopolitiikan työllisyysvaikutukset ja tekoälyn mahdolliset syrjivät vaikutukset. Lisäksi vuoden 2022 aikana toteutettiin VN TEAS –tutkimus, joka tarkasteli tulevien sukupolvien oikeuksien parempaa huomioimista lainvalmistelussa.

Helmikuussa 2023 julkaistiin myös Suomen kansallisen Agenda2030:n toimeenpanon ja ohjausjärjestelmän VN TEAS –hankkeena toteutettu arviointi.

6. nostaa tutkimus- ja kehityspanostukset 4 prosenttiin bkt:stä; oikein mitoitetulla ja kohdistetulla sekä riittävän kokoluokan julkisella kestävän kasvun vivutuksella voidaan nopeuttaa ja kasvattaa myös yksityisiä investointeja

Parlamentaarinen TKI-työryhmä julkaisi loppuraporttinsa 17.12.2021. Raportissa eduskuntaryhmät sitoutuvat valtion tutkimus- ja kehittämisrahoituksen kasvattamiseen tavalla, jota tutkimus- ja kehittämismenojen neljän prosentin bruttokansantuoteosuustavoitteen toteutuminen vuoteen 2030 mennessä vaatii. Työryhmä esitti loppuraportissaan, että neljän prosentin bruttokansantuoteosuustavoitetta vastaava julkisen T&K-rahoituksen nosto toteutetaan muun muassa säätämällä T&K-rahoituslaki. Laki määrittää vuotuisen valtion T&K-menojen tason tavalla, joka johtaa julkisen sektorin T&K-menojen 1,33 prosentin BKT-osuuteen ennustetun talouskehityksen vallitessa vuoteen 2030 mennessä. Lain rinnalla laaditaan työryhmän linjaamia TKI-politiikan periaatteita noudattava lakisääteinen kehyskautta pidempi T&K-rahoituksen suunnitelma, joka vahvistaa sitoutumista T&K-rahoituksen ja toiminnan kehittämiseen sekä täsmentää rahoituksen käyttöä ja sisältöä. Yksityisen sektorin saaminen mukaan T&K-investointien kasvattamiseen on välttämätöntä. Neljän prosentin tavoitteen saavuttamiseen vaadittavan vipuvaikutuksen aikaansaamiseen ja edelleen vahvistamiseen tulee kiinnittää suurta huomiota. Työryhmä esitti myös pysyvän ja nykyistä laaja-alaisemman tutkimus- ja kehittämistoiminnan verokannustimen käyttöönottoa. Verokannustin täydentää suoria tutkimus- ja kehittämistoiminnan tukia, ja verokannustimen on kansainvälisessä vertailussa arvioitu kannustavan erityisesti pk-yrityksiä tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisäämiseen.

Valtioneuvosto asetti 7.4.2022 parlamentaarisen TKI-työryhmän 2022 jatkamaan vuonna 2021 toimineen parlamentaarisen TKI-työryhmän työtä. Työryhmän tehtävänä on ollut laatia kehyskautta pidempi T&K-rahoituksen suunnitelma, toimia T&K-rahoituslain valmistelun seurantaryhmänä sekä seurata kokonaisuudessaan vuonna 2021 toimineen työryhmän linjausten toimeenpanoa (mukaan lukien T&K-verokannustin, osaajien saatavuuden varmistaminen ja mahdolliset rahastomalliset ratkaisut osana T&K-rahoituksen nostamista ja suuntaamista). Kehyskautta pidempää T&K-rahoituksen suunnitelmaa viimeistellään, ja se on tarkoitus julkistaa maaliskuussa 2023.

Hallitus antoi esityksen T&K-rahoituslaista 13.10.2022 (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksesta vuosina 2024–2030, HE 211/2022 vp). Laki tuli voimaan 1.1.2023. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan verokannustinta koskeva lakiesitys valmisteltiin vuoden 2022 aikana valtiovarainministeriössä. Hallitus ei kuitenkaan antanut lakiesitystä eduskunnalle. Parlamentaarinen työryhmä päätti kokouksessaan 23.11.2022 tehdä verokannustinta koskevan lakialoitteen. Lakialoitteen allekirjoitti 141 kansanedustajaa. Tasavallan presidentti vahvisti lain lakialoitteen pohjalta 29. joulukuuta 2022, ja laki tuli voimaan 1.1.2023.

7. huolehtii opettajien osaamisesta kestävyysmurroksessa ja ekososiaalisessa sivistyksessä; päivittää eri alojen koulutustarpeiden ennakointia ja koulutusjärjestelmien toimintaa kestävyysmurroksen edellyttämien osaamis- ja työvoimatarpeiden näkökulmasta; suuntaa jatkuvaa oppimista ja uudelleenkouluttautumista oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta varsinkin niille toimialoille ja alueille, joita kestävyysmurros eniten muuttaa; turvaa vapaan sivistystyön resurssit ja lisää taiteen perusopetusta kaikilla opetusasteilla; lisää tulevaisuuskasvatusta opetukseen ja oppilaanohjaukseen, alkaen opettajien ja ohjaajien koulutuksesta sekä täydennyskoulutuksesta

Opetushallitus toteuttaa osana Oikeus oppia -hankekokonaisuutta kestävyyskasvatuksen kehittämishanketta (2021-2023). Kestävyyskasvatus on kasvatuksen osa-alue, joka tukee elinikäistä oppimisprosessia siten, että yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muuttuvat kestävän kehityksen mukaisiksi. Kestävyyskasvatushankkeen perustana ovat varhaiskasvatussuunnitelman, opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet ja tavoitteena antaa yhtenäisemmin tukea kasvatuksen, koulutuksen ja opetuksen järjestäjien työhön. Hanke keskittyy erityisesti ekologisen kestävyyden vahvistamiseen, minkä osana tuetaan peruskoulujen ja toisen asteen oppilaitosten toimintakulttuurin muutosta kohti ekologisesti kestävämpää elämäntapaa ja vahvistetaan osaamista ilmastonmuutoksen hillinnästä. Perusopetukseen on varattu valtionavustuksina neljä miljoonaa ja toiselle asteelle miljoona euroa.

Opettajankoulutusta kehitetään ja opettajien osaamista vahvistetaan opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman Opettajankoulutusfoorumin johdolla, jonka toimikausi jatkuu vuoden 2023 loppuun. Opettajankoulutusfoorumi on uudistanut Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman vastaamaan 2020-luvun tarpeita. Toukokuussa 2022 julkaistu kehittämisohjelma asettaa kolme tavoitetta opettajien perus- ja

perehdytyskoulutukselle ja jatkuvalle oppimiselle uran aikana: opettajien laaja-alainen perusosaaminen, uutta luova asiantuntijuus ja toimijuus sekä oman osaamisen ja oppilaitoksen kehittäminen. Laaja-alaisen perusosaamisen osana on opettajien kestävyysosaaminen.

Opetushallitus tukee opetustoimen ja varhaiskasvatuksen henkilöstökoulutushankkeita vuosittain noin 15 miljoonalla eurolla. Yksi vuosien 2020–2023 rahoitushakujen pääteemoja on kestävän elämäntavan vahvistaminen ja kestävyysosaaminen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö laati vuonna 2021 kansallisen LUMA-strategian (luonnontieteet ja matematiikka sekä tekniikka ja teknologiat.) Vuonna 2022 strategialle valmisteltiin toimenpidesuunnitelma (julkaisu vuoden 2023 puolella). Toimenpidesuunnitelmassa huomioidaan kestävyyden ja kestävän kehityksen näkökulma sekä opettajien kestävään kehitykseen liittyvä osaaminen.

2016-2019 käyttöönotettujen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet tukevat nyky-yhteiskunnan ja tulevaisuuden tieto- ja taitovaatimuksiin, sisältäen arvopohjassaan kirjauksen ekososiaalisesta sivistyksestä. Vuonna 2021 käyttöönotetuissa lukion opetussuunnitelman perusteissa yleistavoitteiden vahvana painopisteenä on kestävä kehitys, kattaen vastuun luonnonvarojen kestävässä käytöstä, ilmastonmuutoksen hillinnästä ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisestä. Opetussuunnitelmaa on jalkautettu Opetushallituksen lukion opettajille suunnatuissa ”Lops-tuunamoissa”, joissa yhtenä teemana oli 2022 ”Eliökunnan rakenne muutoksessa – Opettaja muuttuvan tiedon asiantuntijana”.

Ammatillisen koulutuksen kestävän kehityksen ja vihreän siirtymän kehittämisohjelmalla 2022-2023 tuetaan globaalien Agenda2030-tavoitteiden toteutumista ammatillisessa koulutuksessa. Ammatillisessa koulutuksessa vihreä siirtymä tarkoittaa kokonaisvaltaista muutosta, jossa kestävän kehityksen toimet läpäisevät koulutuksen järjestäjän kaiken toiminnan.

Taiteen perusopetuksen opintotiedot tulivat uuden lainsäädännön (HE 160/2022 vp) myötä mahdolliseksi tallentaa kansalliseen Opetushallituksen ylläpitämään Koski-tietovarantoon. Muutos tukee jatkuvan oppimisen uudistusta. Vuoden 2022 aikana on viimeistelty taiteen perusopetuksen viitearkkitehtuuri koulutuksen järjestäjille, oppilaitoksille, ohjausryhmille ja rahoittajille toimialan tietopohjan vahvistamiseksi sekä tiedolla johtamisen ja yhteistyön tueksi. Dokumentissa taiteen perusopetukselle on määritelty strategisia indikaattoreita, joissa kestävä kehitys on mukana yhtenä indikaattorina oppilaitosten toiminnan osalta. Viitearkkitehtuurityön pohjalle rakentuvan taiteen perusopetuksen indikaattorityön kautta kehitetään parhaillaan keskeisiä indikaattoreita ja mittareita yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen kanssa. Tässä työssä taiteen perusopetus nähdään olennaisena osana kestävää kehitystä.

1.1.2022 tuli voimaan vapaan sivistystyön lain muutos, mikä mahdollisti maahanmuuttajien maksuttoman kotoutumissuunnitelmaan hyväksytyn koulutuksen tasavertaisen järjestämisen eri puolilla maata. Muutoksen mahdollisti julkisen talouden suunnitelmaan lisätty 5 milj. euroa vuodesta 2022 lukien. Vapaan sivistystyön maksuton maahanmuuttajakoulutus on myös vuoden 2022 aikana ollut keskeinen kielikoulutusväylä tilapäistä suojelua saaville. Tätä kohderyhmää varten valtion vuoden 2022 lisätalousarvioissa lisättiin vapaalle sivistystyölle yhteensä 5 milj. euroa lisärahoitusta kotoutumissuunnitelmaan hyväksyttyyn maksuttomaan kielikoulutukseen, josta voitiin myöntää oppilaitoksille 3,3 milj. euroa lisärahoitusta rahoitusperusteiden mukaisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut hallinnonalansa osalta toimet Suomen kestävän kasvun ohjelmaan (RRP), jonka Euroopan komissio on hyväksynyt 29.10.2021. Toimenpiteitä ovat esimerkiksi jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen perustaminen työ- ja koulutustarpeen ennakointijärjestelmän kehittäminen, osaamisen tunnistamisen ja menetelmien kehittäminen sekä jatkuvan oppimisen digitalisaatio-ohjelman käynnistäminen. Korkeakoulujen aloituspaikkoja on lisätty kansallisilla ja RRP-varoilla sekä korkeakoulujen omin päätöksin kestävyysmurros- ja osaajapula-aloille.

8. edistää taiteen osallistumista kiperien ongelmien ratkaisemiseen yhdessä tieteen, talouden ja julkishallinnon toimijoiden kanssa tekemällä Luovuuden tiekartan

Uudenmaan liitto koordinoi laajaa valtakunnallista Luoto-hanketta, jonka tavoitteena on laatia luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma eli toimialatiekartta luoville aloille. Tavoitteena on sekä vauhdittaa alan kestävyyttä että tunnistaa taiteen yhteiskunnallinen muutosvoima. Hankkeen tavoitteena on nostaa alojen kestävyystietoa, -hankkeita ja -osaamista yhteiskäyttöön sekä luoda aktiivisia verkostoja edistämään yhteistä asiaa. Tätä kautta myös luovien alojen potentiaali vahvistaa laajempaa kulttuurin- ja elämäntapojen muutosta voitaisiin valjastaa koko yhteiskunnan voimavaraksi.

LuoTo-hankkeessa kerätään tietoa nykytilanteesta, kartoitetaan kestävyystavoitteiden edellyttämiä toimenpiteitä sekä laaditaan Luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma yhteistyössä toimialojen kanssa. Kestävyysmurroksessa yhteiskunnan kaikki osa-alueet ripeästi sovittavat toimintansa ympäristön kantokyvyn rajoihin ilmastokriisin ja luontokadon hidastamiseksi. LuoTo-hanke välittää tilannekuvan kestävyystavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavista toimenpiteistä ministeriöille sekä muille merkittäville rahoittajille. Luovien alojen kestävyystyö saa vauhtia, kun varoja voidaan osoittaa koko kenttää eniten hyödyttäviin kohteisiin.

9. edistää talouden systeemistä kestävyysmurrosta kehittämällä pitkäjänteisesti keskeisiä keihäänkärkimurroksia kuten kestävää energiaa ja kiertotaloutta tukevaa sääntelyä ja kannusteita

Työ- ja elinkeinoministeriö selvitti vuonna 2021 energia-alalle parhaiten sopivia innovaatiomyönteisen sääntelyn käytäntöjä sekä reunaehtoja sääntelyn uusien toimintamallien kehittämiseen (Innovaatiomyönteisen sääntelyn käytännöt kasvualoilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisusarja 2022:1). Selvityksen pohjalta on valmisteltu ehdotus energia-alan sääntelykokeilujen toimintamalliksi sekä energia-alan sääntelyn hiekkalaatikon käsitteellinen toimintamalli. Lakikokeilujen ja muiden innovaatiomyönteisen sääntelyn keinoin voidaan kehittää erityisesti sellaisten uusien alojen sääntelyä, joilla sääntelyä ei vielä ole (esim. vetytalous ja P2X-ratkaisut). Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö valmisteli vuoden 2022 aikana kansallisen ilmasto- ja energiastrategian.

Ilmastopäästöjen vähentäminen sekä luonnon monimuotoisuuden turvaaminen edellyttävät muutoksia tavoissamme tuottaa ja kuluttaa. Alkuvuodesta 2021 valmistui Kiertotalouden strateginen ohjelma, jonka pohjalta hallitus teki periaatepäätöksen huhtikuussa 2021. Hallitus asetti tavoitteita uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksen vähentämiselle sekä resurssituottavuuden ja kiertotalousasteen kaksinkertaistamiselle. Tavoitteisiin pääsemiseksi on mm. käynnistetty vähähiilisen kiertotaloussopimuksen prosessi, jossa valmisteilla olevien skenaarioiden pohjalta mukaan lähtevät toimialat, maakunnat ja alueet asettavat tavoitteita ja määrittelevät vaikuttavampia toimia tavoitteisiin pääsemiseksi. Vähähiiliseen kiertotaloussopimukseen liittyy keskeisesti vertaistuki, yhteiskehittäminen sekä hallinnollisten ja teknisten haasteiden ratkaiseminen. Osana Kiertotalouden strategista ohjelmaa perustettu Kiertotalous-Suomi -verkosto tukee yrityksiä, kuntia, oppilaitoksia, tutkimuslaitoksia ja kiertotalouden parissa toimivia oman kiertotalouspolun löytämisessä. Lisäksi ympäristöministeriö on valmistelemassa selvitystä jäteveron laajentamisesta ja korottamisesta sekä ohjauskeinoista, joilla kierrätysmateriaalien käyttöosuutta uusissa tuotteissa voidaan lisätä kestävästi.

10. tukee alueellisesta yhteistyötä esimerkiksi yritysten, järjestöjen ja yhdistysten sekä oppilaitosten (varhaiskasvatuksesta yliopistoihin ja korkeakouluihin) välillä niin, että sillä tuetaan alueellisia vahvuuksia; kehittää kestävän kasvun keihäänkärkien ympärille systeemitason suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista sekä talenttikeskittymiä uusine yhteistyön muotoineen; mahdollistaa kestävään kasvuun liittyviä kokeiluja sekä demonstraatio- ja pilottilaitoksia ja vivuttaa suuria kestävän kasvun investointeja

Yliopisto- ja yliopistokeskuskaupunkien ja valtion väliset innovaatiotoiminnan ekosysteemisopimukset (1.2.2021–31.12.2027) muodostavat kestävän kaupunkikehityksen kokonaisuuden osana Suomen Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan ohjelmaa Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027. Sopimukset sisältävät keskeiset strategiset ja yhteisesti sovitut painopistealueet innovaatiovetoisen kasvun ja uudistumisen aikaansaamiseksi. Ekosysteemisopimuksilla vahvistetaan vetovoimaisten osaamiskeskittymien ja innovaatioympäristöjen rakentumista sekä suomalaisten toimijoiden kytkeytymistä kansainvälisiin tki-verkostoihin ja arvoketjuihin. Yritysten ja muiden TKI-toimijoiden kumppanuuksia tukemalla korkeatasoiset tutkimusympäristöt, osaamiskärjet, verkostot ja ekosysteemit vahvistuvat.

Ekosysteemisopimuksilla sekä muilla alueellisilla rahoitusvälineillä vahvistetaan alueellista erikoistumista ja kaupunkien roolia innovaatioiden kehitysalustoina sekä kansainvälisesti verkottuneiden innovaatiokeskittymien rakentamista. Rahoittajat, maakuntien liitot, ELY-keskukset, muut alueelliset toimijat ja kaupungit tiivistävät vuoropuhelua ja yhteistyötä TKI-toimenpiteiden synergian lisäämiseksi. EU-rahoitusvälineillä tuetaan alueellisten toimijoiden välistä yhteistyötä ja alueiden verkottumista kansallisesti ja kansainvälisesti.

11. tekee innovatiivisen, rohkean, kansallisesta osaamisesta lähtevän ja kansainvälistä vaikuttavuutta korostavan Positiivisen kädenjäljen -ohjelman yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa kestävien teknologioiden ja ratkaisuiden sekä paremman sääntelyn monialaiseksi kehittämiseksi ja kestävän työllistävän kasvun edistämiseksi

Työ- ja elinkeinoministeriö on Viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelman yhtenä vähähiilisyyystoimenpiteenä käynnistänyt yhdessä keskeisten sidosryhmien kanssa Hiilikädenjälki viennin työkaluna -selvitystyön. Työ edellyttää kädenjälki-käsitteen määrittelyä, koska maailmalla käsite tunnetaan vielä huonosti eikä sen laskemiseen ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä mallia. Työn tavoitteena on laskea suomalaisten yritysten tarjoamien teknologisten vähähiiliratkaisujen globaali päästövähenemäpotentiaali ja hyödyntää tuloksia suomalaisyritysten vientityössä. Yksittäisen ratkaisun kädenjälkipotentiaalin lisäksi tavoitteena on kehittää malli, jolla on mahdollista laskea yksittäisten toimialojen kädenjälkivaikutus. Konkreettisiin tuloksiin tähtäävässä työssä on lähdetty liikkeelle hiilikädenjäljen laskennasta, mutta Business Finland on lisäksi rahoittanut tutkimushanketta, jossa kehitetään mallia, jolla voidaan laskea myös laajempi ympäristökädenjälki.

12. arvioi suurvaltakilpailun vaikutukset kestävään kehitykseen

Suurvaltakilpailun vaikutuksia seurataan Ulkoministeriössä säännöllisesti osana globaalin toimintaympäristön muutosta. Viime vuosina on tehty mm. useita VN TEAS- sekä muita selvityksiä liittyen suurvaltakilpailuun ja geopoliittiseen tilanteeseen, vuodelta 2021 hankkeet ’Eurooppa suurvaltakamppailun myllerryksessä: Suomen vaihtoehtojen ja riskien kartoittaminen geotaloudellisessa kilpailussa’ sekä ’ Suurvaltakilpailun vaikutukset suomalaisyrityksille’. Suurvaltakilpailun vaikutukset monenkeskiseen yhteistyöhön on tunnistettu ja analysoitu ’ Uuden yhteistyön aika - Ulkoministeriö monenkeskisen yhteistyön vahvistajana’ –työssä, jossa on todettu tarve kansainvälisen järjestelmän uudistamiselle. Uudistamistarve koskee erityisesti järjestelmän keskiössä olevaa YK:ta, missä suurvaltojen, nousevien valtojen sekä kehitys- ja kehittyneiden maiden etujen yhteensovittaminen jarruttaa kestävää muutosta. Valtioneuvostossa ei ole systemaattisesti analysoitu suurvaltakilpailun vaikutuksia yksittäisiin kestävän kehityksen tavoitteisiin vaan pikemmin osana kehittyvien maiden toimintaympäristön seurantaa.

Maailman suurimpana kehitysavun antajana Euroopan unionin rooli on keskeinen globaalin kehitysagendan muokkaamisessa, mm. kehitysrahoitusarkkitehtuurin kunnianhimoisessa kehittämisessä ja aktiivisessa osallistumisessa kehittyvien maiden velkajärjestelyihin. Suomen vahvasti tukemat ja vuonna 2021 kasvaneet Team Europe -lähestymistapa ja Global Europe -rahoitusväline tarjoavat EU:n roolin edelleen vahvistamiseen hyviä mahdollisuuksia.

13. edistää kestävyysmurroksen hyväksyttävyyttä, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa sekä kansalaisten henkistä resilienssiä mahdollistamalla sidosryhmien ja kansalaisten osallistumisen ratkaisuiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin; varmistaa, että myös yhteiskunnan hiljaiset, kuten lapset, nuoret, maahanmuuttajat, vammaiset ja ikääntyneet otetaan aktiivisiksi toimijoiksi mukaan kestävyysmurroksen tekijöiksi

Kestävän kehityksen toimikunnan keväällä 2022 uudistettu strategia on väline valjastaa laajasti yhteiskuntaa kestävyysmurroksen toteuttamiseen. Strategia antaa aidon vaikuttamisen mahdollisuuden ja osoittaa konkreettisesti toimet, joihin eri tahot voivat kiinnittyä. Osallistuminen muutoksen tekemiseen antaa elämään merkityksellisyyttä. Strategia valmisteltiin erittäin laajassa yhteistyössä ja sen sisällöt koskettavat ja osallistavat yhteiskunnan hiljaisia. Kestävän kehityksen toimikunnassa on edustus suomalaisen yhteiskunnan eri toimijoista ja toimikunta ohjaa strategian toimeenpanoa.

Ilmastopolitiikan pyöreä pöytä edistää osaltaan ilmastoimien hyväksyttävyyttä ja oikeudenmukaista siirtymää kestävyysmurroksessa. Pyöreä pöytä tuo yhteen laajasti eri yhteiskunnan toimijoita ja tarjoaa sidosryhmille

mahdollisuuden osallistua kiinteämmin ilmastotoimien kansalliseen valmisteluun. Pyöreässä pöydässä on käsitelty useita ilmastoon liittyviä aloitteita erityisesti oikeudenmukaisuuden eri näkökulmista. On tunnistettu, että siirtymää kohti kestävää, hiilineutraalia yhteiskuntaa tulisi katsoa kokonaisuutena (ei pelkästään tulonjakoa), ja huomioida ylisukupolvisuus, haavoittuvat ryhmät, alueelliset erot sekä haittojen kompensointi. Lisäksi ilmasto- ja luonnon monimuotoisuustoimet tulisi yhteensovittaa.

Ilmastolain valmistelussa on kuultu erityisesti nuoria ja alkuperäiskansa saamelaisia. Keskipitkän aikavälin kansalaiskyselyyn osallistui yli 18 000 henkeä, jonka lisäksi Ilmastopolitiikan pyöreä pöytä ja ympäristöministeriö järjestivät yhteistyössä tutkijayhteisön kanssa kansalaisraadin ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmassa on kuultu erikseen myös nuoria, vammaisneuvostoja, vanhusneuvostoja ja saamelaiskäräjiä sekä kolttien kyläkokousta.

14. sanoittaa Agenda2030-toimenpideohjelman ja muutkin vastaavat kestävän kehityksen politiikkaa ohjaavat ohjelmat ja etenkin kansalaisia ja sidosryhmiä päätösprosesseihin osallistavat työskentelymuodot toivon muotoon; päätöksenteon pohjaksi tarvitaan avointa tietoa ja arvokeskustelua niin kestävyysmurroksen mahdollisuuksista kuin uhkistakin, mutta parhaiten tarvittavaan muutokseen innostavat positiiviset esimerkit maailmalta ja kotimaasta läheltä ihmisen omaa arkea; kestävästä tulevaisuudesta on tehtävä ihmisen kokoinen ja näköinen.

Agenda2030 toimenpideohjelma on jo sinällään ”toivon agenda” – se viitoittaa yhteiskunnan tietä kohti parempaa huomista ja kohti tilannetta, jossa ihmisten hyvinvointi turvataan luonnon kantokyvyn rajoissa. Kestävän kehityksen toimikunnan strategia täydentää hallituksen suunnitelmia ja se on koko yhteiskunnan suunnitelma siitä, mitä meidän tulee tehdä ja miten toimia, jotta saavuttaisimme kaikki Agenda2030 tavoitteet vuosikymmenen loppuun mennessä. Strategiassa nostetaan vahvasti esiin, että positiivisen viitekehyksen ja tarinan luominen ei ole yksistään hallituksen tehtävä, vaan siinä tulee olla mukana kaikki: kansalaiset, yritykset, julkinen hallinto sekä järjestöt ja muut toimijat. Kaikille yhteiskunnastamme löytyy oma mielekäs kulma osallistua.

Strategiassa todetaan, että yhteiskunnan arvopohjan muutos, kestävä kehitys, ekososiaalinen sivistys ja sosiaalisesti oikeudenmukainen vihreä siirtymä viitoittavat tietä kohti tavoittelemisen arvoista ja toivoa ylläpitävää tulevaisuutta. Toivon sanoman tulisi läpäistä varsinkin ne toimialat, jotka ovat tekemisissä lasten ja nuorten kanssa. Varsinkin lasten ja nuorten huoli tulevaisuudesta on kuultava. Vastuun kantoa tuleville sukupolville on osoitettava teoin. Toivon sanoma ja konkreettiset teot auttavat myös aikuisväestöä uskomaan kestävään tulevaisuuteen ja ryhtymään toimiin sen aikaansaamiseksi.

Joulukuussa 2022 valtioneuvoston kanslian yhteyteen siirtynyt Kestävyyspaneeli on kesäkuussa 2022 tehnyt julkaisun Suomen myönteisestä tulevaisuudesta.